

POSŁOWIE ARCYBISKUPÓW GNIEŹNIEŃSKICH DO PRUS W XV WIEKU. PRZYCZYNEK DO BADAŃ NAD OTOCZENIEM PRYMASÓW POLSKI W PÓŹNYM ŚREDNIOWIECZU*

Łukasz Włodarski <http://orcid.org/0000-0001-8615-1835>

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

ABSTRACT

DELEGATES OF THE GNIEZNO ARCHBISHOPS TO PRUSSIA IN THE 15TH CENTURY: CONTRIBUTION TO THE STUDY OF THE INNER CIRCLE OF POLISH PRIMATES IN THE LATE MIDDLE AGES

This article presents the people who delivered messages to Prussia on behalf of the Gniezno Archbishops in the 15th century. In this respect, the period of Mikołaj Trąba's and Wojciech Jastrzębc's pontificates (i.e., the years 1419–1436) is of most interest, as only two such delegates can be identified in the second half of the 15th century. This state of affairs was probably influenced by the regulations of the so-called Second Peace of Thorn from 1466, which mandated that Royal Prussia shall become a dominion of the Crown. When individual metropolitans of Gniezno required delegates, they turned to representatives of their own families (Mikołaj from Baruchów and Tłuchów, Maciej from Służew), courtiers (Piotr from Mniszków), lower-rank church and business officials (Kamieński Bernard and Szymon from Staw, non-judicial Powiat Governor of Uniejów [tenutariusz uniejowski] Franciszek from Sępów) or the clergy of the secular archdiocese of Gniezno (the prelates of the Cathedral Chapter in Gniezno, the canon of Łęczyca Adam from Drzewców, Mikołaj the priest in Pieran). In the light of the presented source material, Szymon Maciejowicz from Staw definitely stands out in terms of the number of completed missions, which may indicate his high position in the Archbishop's inner circle.

Keywords: Archbishops of Gniezno, Middle Ages, delegates, Prussia, Teutonic Order, Gdańsk, Toruń, archbishop's court.

Słowa kluczowe: Arcybiskupi gnieźnieńscy, średniowiecze, posłowie, Prusy, Zakon Krzyżacki, Gdańsk, Toruń, dwór arcybiskupi.

* Praca naukowa finansowana ze środków budżetowych na naukę w latach 2014–2018 jako projekt badawczy w ramach programu pod nazwą „Diamentowy Grant”.

✉ Adres do korespondencji: wlodarski24@gmail.com

Arcybiskupi gnieźnieńscy w średniowieczu należeli do najbardziej wpływowych osób w Koronie. Na ich pozycję składało się kilka czynników. Z jednej strony jako metropolici i prymasi (od 1417 r.) byli zwierzchnikami Kościoła w Polsce, z drugiej zaś piastowany przez nich urząd sprawiał, że wchodzili w skład rady królewskiej, przez co zyskiwali wpływ na decyzje monarchy. Należy jednak zaznaczyć, że począwszy od XIV stulecia to król decydował o obsadzie stolic biskupich w Polsce. Prymasi posiadali ponadto liczne dobra ziemskie zarówno w kraju, jak i poza jego granicami. Tytułem przykładu wymieńmy klucze gnieźnieński, żniński, opatowiecki, łowicki czy kamiński. Ze względu na położenie na szczególną uwagę zasługują dwa ostatnie. Kasztelania łowicka, najbardziej intratna pod względem gospodarczym, znajdowała się na Mazowszu, a klucz kamiński częściowo leżał na terytorium pozostającym pod władzą zakonu krzyżackiego. To właśnie dzięki wysokiej godności kościelnej, wprowadzającej tychże dostojników w świat średniowiecznej polityki, oraz posiadaniu przez nich dóbr stołowych poza granicami Korony jesteśmy w stanie prześledzić ich działalność na arenie międzynarodowej, która niekiedy była wręcz wymuszona (zwłaszcza na płaszczyźnie gospodarczej)¹.

Relatywnie korzystna sytuacja źródłowa sprawia, że można zaprezentować osoby sprawujące poselstwa z ramienia metropolitów gnieźnieńskich do Prus w XV stuleciu. Tak zakrojone ramy chronologiczne – z uwzględnieniem zachowanego materiału źródłowego – ograniczają się do pontyfikatów sześciu kolejnych prymasów Polski: Mikołaja Trąby, Wojciecha Jastrzębca, Wincentego Kota, Władysława Oporowskiego, Jana Sprowskiego oraz Jana Gruszczyńskiego, to znaczy do lat 1412–1473. Zakres geograficzny obejmuje zaś Prusy: Malbork, czyli siedzibę wielkich mistrzów krzyżackich, oraz tak zwane wielkie miasta pruskie – Gdańsk i Toruń. Zdaję sobie sprawę, że do powyższego zestawienia należałoby dołączyć również Elbląg, ale ze względu na brak zachowanej korespondencji wpływającej do tego miasta trzeba go wykluczyć z naszych rozważań. Należy również zaznaczyć, że w niniejszym szkicu

¹ Arcybiskupi gnieźnieńscy doby średniowiecza doczekali się dość pokaźnej literatury przedmiotu. Tytułem przykładu wymieńmy chociażby biografie poszczególnych metropolitów: J. Korytkowski, *Arcybiskupi gnieźnieńscy. Prymasowie i metropolici polscy od roku 1000 aż do roku 1821 czyli do połączenia arcybiskupstwa gnieźnieńskiego z poznańskim*, t. 1–5, Poznań 1888–1892; S. Hain, *Wincenty Kot. Prymas Polski 1436–1448*, Poznań 1948; Z. Wilk-Woś, *Władysław z Oporowa (ok. 1395–1453), podkanclerzy królewski, biskup wrocławski i arcybiskup gnieźnieński*, „Studia Claromontana” 2003, t. 21, s. 174–449; G. Lichończak-Nurek, *Wojciech Jastrzębiec. Arcybiskup i mąż stanu (ok. 1362–1436)*, Kraków 1996. Nieobce historykom są również zagadnienia kancelarii arcybiskupiej (Z. Wilk-Woś, *Późnośredniowieczna kancelaria arcybiskupów gnieźnieńskich (1437–1493)*, Łódź 2013; A. Polak, *Dyplomatyka Kościoła polskiego okresu średniowiecza. Formularz dokumentów arcybiskupów gnieźnieńskich do 1381 roku*, Opole 2014) czy dworu i otoczenia metropolitów gnieźnieńskich (Ł. Włodarski, *Dwór i najbliższe otoczenie arcybiskupa gnieźnieńskiego Jarosława Bogorii ze Skotnik (1342–1374)*, „Studia z Dziejów Średniowiecza” 2015, nr 19, s. 225–256). Warto zauważyć, że episkopat polski (w tym również arcybiskupów gnieźnieńskich) jako grupę społeczną przedstawił J. Wiesiołowski (*Episkopat polski w XV w. jako grupa społeczna* [w:] *Spółczesność Polski średniowiecznej*, t. 4, red. S.K. Kuczyński, Warszawa 1990, s. 236–295). Przy okazji wypadła nam też wspomnieć o pracy: A. Gąsiorowski, *Arcybiskupi gnieźnieńscy w Polsce pierwszych Jagiellonów*, „Roczniki Historyczne” 1993, R. 59, s. 93–109. Symptomatyczne jest jednak to, że na razie nie dysponujemy opracowaniem poruszanego tu zagadnienia.

uwzględniam jedynie te przekazy źródłowe, które dość jednoznacznie pozwalają ustalić osoby sprawujące poselstwa z ramienia arcybiskupów gnieźnieńskich. Brak zatem w prezentowanym tu zestawieniu lakonicznych zapisek typu „nasi posłowie”, pojawiających się sporadycznie w korespondencji prymasów do odbiorców w Prusach, które nic nie wnoszą do omawianego zagadnienia.

W badaniach nad poselstwami w ogóle, w tym również arcybiskupimi, szczególnie przydatne okazują się kredytywy (*littera credentia*)². Dzięki nim jesteśmy w stanie z dworu bądź otoczenia arcybiskupiego wyodrębnić te osoby, które z jednej strony posiadały odpowiednie predyspozycje do pełnienia misji dyplomatycznych (takie jak znajomość łaciny lub niemieckiego czy realiów geopolitycznych), a z drugiej obdarzone były przez swojego mocodawcę szczególnym zaufaniem. Ponadto bardzo ważkim materiałem źródłowym stanowiącym cenne uzupełnienie dla omawianej tu tematyki jest spuścizna epistolarna prymasów oraz ich urzędników, a także – w mniejszym stopniu – dyplomy pergaminowe.

Po dziś dzień w dawnym archiwum krzyżackim, stanowiącym obecnie fragment zasobu Geheimes Staatsarchiv Preußisches Kulturbesitz w Berlinie, zachowały się trzy kredytywy Mikołaja Trąby adresowane do wielkiego mistrza Zakonu Najświętszej Marii Panny w Prusach Michała Kuchmeistera³. Pierwszy z interesujących nas listów sporządzony został 14 sierpnia 1419 roku w arcybiskupim Opatówku koło Kalisza. W piśmie tym wystawca domagał się zwrotu zrabowanych dóbr należących do mieszczan oraz ubogiej ludności Żnina i Cerekwicy oraz innych wsi arcybiskupich (*nostrorum pauperum hominum, tam de Zneyna, quam de Czerequicza et aliis nostris villis proposita accepimus, quomodo domini comendatores vestri non obstantibus temporibus bone pacis inter Regnum Polonie et ordinem vestrum firmate nuper civibus nostris ibidem de Zneyna sex currus cum sale et dictis nostris pauperibus hominibus boves, peccora et pecudes et equos [...] receperunt*)⁴, które zostały przywłaszczone przez poddanych zwierzchnika zakonu. Trąba nie omieszkał przy tym wytknąć adresatowi, że złamany został „dobry pokój” zawarty między Koroną a władztwem zakonnym. Arcybiskup zlecił zreferowanie przed Kuchmeisterem

² Szerzej na temat kredytyw w stosunkach dyplomatycznych między Koroną a władztwem zakonnym w pierwszej połowie XV stulecia zob. A. Szwe da, *Organizacja i technika dyplomacji polskiej w stosunkach z Zakonem Krzyżackim w Prusach w latach 1386–1454*, Toruń 2009, s. 61–71.

³ Znany jest jeszcze jeden list, datowany 6 II 1414 r. w Tucholi, którego wystawcą był oficjał kamieński Szymon Maciejowic ze Stawu. Pismo zostało skierowane do wielkiego mistrza zakonu krzyżackiego Michała Kuchmeistera i stanowiło prośbę o zwrot rzeczy zrabowanych przez ludzi wielkiego mistrza poddanym arcybiskupa gnieźnieńskiego Mikołaja Trąby, zamieszkałym w kasztelanii nakielskiej (Geheimes Staatsarchiv Preussisches Kulturbesitz w Berlinie (dalej: GStAPK), XX Hauptabteilung (dalej: XX HA), Ordensbriefarchiv (dalej: OBA) sygn. 2032). Było to prawdopodobnie ponowienie prośby (tu mowa m.in. o zrabowanych koniach tenentariusza kamieńskiego) wystosowanej przez Trąbę do poprzedniego zwierzchnika zakonu – Henryka von Plauena – w Żninie 11 XI 1413 r. (GStAPK, XX HA, OBA, sygn. 2009). Niemniej próżno dopatrywać się tu kredytywy (bądź poselstwa) arcybiskupiej. Zob. Ł. Włodarski, *Kilka uwag o formularzu listów Szymona Maciejowica ze Stawu na przykładzie korespondencji oficjale kamieńskiego i pomorskiego z wielkimi mistrzami krzyżackimi w Prusach oraz radą miasta Gdańska*, Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne (w druku).

⁴ *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. VIII, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jasiński, Warszawa–Poznań 1989, nr 854.

tej i innych niepokojących go spraw oficjałowi kamińskiemu Bernardowi (*in hiis eciam et aliis referendis honorabili domino Bernhardo officiali nostro Camenensi, per nos informato, fidem ista vice dignemini adhibere creditivam, tamquam nostra propria vobiscum loqueremur in persona*)⁵. Niestety lista tamtejszych oficjałów pozostaje niepełna. Wiadomo jedynie, że pierwsze wystąpienie Bernarda na tym urzędzie potwierdza omawiana powyżej kredytywa. Z interesującą nas tytułaturą wystąpił on również 13 stycznia 1421 roku. Dodać należy, że jego poprzednikiem i jednocześnie następcą na oficjalacie kamińskim był Szymon Maciejowicz ze Stawu (por. niżej). W świetle dotychczasowych badań możemy stwierdzić, że *terminus post quem* objęcia przez Bernarda tegoż *officium* przypada na 27 maja 1418 roku (wówczas to po raz ostatni na tym urzędzie odnotowany został Szymon), zaś *terminus ante quem* jest ograniczony jest ponownym wystąpieniem Maciejowicza w 1423 roku⁶. Kolejny interesujący nas zabytek epistolografii arcybiskupiej to kredytywa datowana 17 stycznia 1421 roku w Grzegorzewie koło Łęczycy. Tym razem metropolita prosił wielkiego mistrza o danie wiary słowom jego posłów, którymi byli wódz klucza arcybiskupiego w Uniejowie Franciszek ze Saspowa oraz kanonik łęczycki Adam z Drzewców (*nobiles et honorabiles viros, dominos Franczkonem de Sanspowo capitaneum Vneyouiensem et Adam de Drzewcze canonicum Lanciciensem presencium ostensores nobis sincere dilectos*)⁷. Niestety kredencja nie precyzuje zakresu poruszanych spraw przez wysłanników prymasa, ale skład poselstwa może raczej świadczyć o sprawach natury kościelnej lub gospodarczej aniżeli politycznej⁸. Możliwe, że wspomniany rządca arcybiskupi w Uniejowie jest tożsamy z Franciszkiem ze Saspowa (ziemia krakowska) h. Drużyna, który w latach 1434–1437 pełnił funkcje komornika i sędziego żupnego z ramienia podkomorzego krakowskiego Piotra Szafrąca⁹. Drugi z nich jest zaś identyczny z Adamem, synem Mikołaja z Drzewców (w ziemi łęczyckiej) h. Ogon. Wypada również dodać, że był on bratankiem Dobiesława z Umienia. W latach 1411–1415 studiował na Uniwersytecie Krakowskim, gdzie uzyskał stopień bakałarza, zaś w posiadanie kanonikatu łęczyckiego wszedł najprawdopodobniej w 1419 roku i pozostawał na nim aż do śmierci. Około 1422 roku otrzymał

⁵ *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. VIII, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jasiński, Warszawa–Poznań 1989, nr 854.

⁶ A. Gąsiorowski, I. Skierska, *Początki oficjalu kamińskiego archidiecezji gnieźnieńskiej (wiek XIV–XV)*, „Kwartalnik Historyczny” 1996, R. 103, s. 18–19; Ł. Włodarski, *Kilka uwag...*

⁷ GStAPK, XX HA, OBA, sygn. 3363, publikacja: Aneks I.

⁸ Nie można również jednoznacznie wykluczyć spraw natury politycznej. Wszak przełom 1420 i 1421 r. to bardzo gorący okres w polskiej polityce zagranicznej, cechujący się napięciem na pograniczu polsko-litewsko-krzyżackim, który był konsekwencją wyroku wrocławskiego z 6 I 1420 r., wydanego przez Zygmunta Luksemburskiego. Do tego dochodziły tzw. proces rzymski toczący się przed papieżem Marcinem V czy chociażby niedotrzymywanie przez Krzyżaków terminów spłaty rat zasądzonych we Wrocławiu. Por. Z.H. Nowak, *Międzynarodowe procesy polubowne jako narzędzie polityki Zygmunta Luksemburskiego w północnej i środkowowschodniej Europie (1412–1424)*, Toruń 1981, s. 97–123.

⁹ *Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. V: *Dokumenty z lat 1401–1440*, wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970, nr 1381, 1402; J. Sperka, *Szafrąccowie herbu Stary Koń. Z dziejów kariery i awansu w późnośredniowiecznej Polsce*, Katowice 2001, s. 521, 528 (tam również inne wystąpienia źródłowe).

prowiję na probostwo w Restarzewie. Zmarł po 30 lipca 1426 roku, ale nie później niż w sierpniu 1427 roku. Dodajmy, że monografistka kapituły łęczyckiej Anna Kowalska-Pietrzak nie zna tego wystąpienia¹⁰. Z 8 maja (Żnin), pochodzi kolejna zajmująca nas epistoła. Niemniej, w przeciwieństwie do wyżej zreferowanych pism, dotyczyła ona spraw państwowych, a konkretnie planowanego na 12 czerwca 1421 roku w Gniewkowie zjazdu polsko-krzyżackiego. Z treści pisma dowiadujemy się, że arcybiskup posłał do zwierzchnika zakonu „swojego brata”, podkomorzego dobrzyńskiego Mikołaja z Baruchowa i Tłuchowa (*nobilis dominus Nicolaus de Baruchow, subcamerarius Dobrinensis, frater meus*), w celu uzyskania informacji, czy Kuchmeister przybędzie na wspomniany zjazd. Informuje również wielkiego mistrza, że spotkanie to może dojść do skutku wyłącznie pod warunkiem wypłacenia sum należnych królowi polskiemu na mocy wyroku wydanego przez Zygmunta Luksemburskiego we Wrocławiu. W związku z powyższym prymas chciałby dowiedzieć się, jakie są zamiary Kuchmeistra w tej sprawie i czy ma się udać do Gniewkowa na wyznaczony termin¹¹. Mikołaj z Tłuchowa (ziemia dobrzyńska) i Baruchowa (Kujawy) h. Cholewa był synem Wojciecha, podczaszego dobrzyńskiego w latach 1364–1375. Początki jego działalności nierozdzielnie związane są z osobą Władysława Opolczyka. Od 1383 roku dzierżył on urząd kanclerza na dworze książęcym. Następnie od 1388 roku z nominacji tego władcy sprawował podkomorstwo dobrzyńskie, na którym pozostawał do 1428 roku. Nie wiemy niestety, co dokładnie może oznaczać sformułowanie *frater meus* użyte przez Trąbę w stosunku do Mikołaja. Jak słusznie zauważył Sobiesław Szybkowski, pewne jest jedynie to, że obaj należeli do jednej generacji, lecz nie sposób – ze względu na brak przesłanek źródłowych – w pełni przekonująco ukazać ich związków rodzinnych. Niemiej wspomniany badacz optuje za ukazaniem braterstwa tychże dygnitarzy przez pryzmat bliskiego pokrewieństwa ich matek¹². W kontekście naszych rozważań należy również dodać, że Mikołaj przed 28 kwietnia 1407 roku był posłem Władysława Jagiełły do Królewca, deklarując w imieniu króla dobrą wolę względem Krzyżaków w związku z powstałym kryzysem na tle ostrych sformułowań używanych we wzajemnej korespondencji¹³.

Kolejna partia interesujących nas pism arcybiskupich (aczkolwiek nie tylko) odnosi się do następcy Mikołaja Trąby na stolicy metropolitalnej w Gnieźnie – Wojciecha Jastrzębca. Zmienił się również adresat listów, co wiązało się oczywiście z zajęciem urzędu wielkomistrzowskiego przez Pawła von Rusdorfa. Na 4 listopada 1425 roku w Kamieniu datowane jest pismo, którego wystawcą co prawda nie był prymas, lecz jeden z jego urzędników – oficjał kamiński Szymon Maciejowic

¹⁰ A. Kowalska-Pietrzak, *Pralaci i kanonicy kapituły łęczyckiej do schyłku XV wieku*, Łódź 2004, s. 197–198; A. Gąsiorowski, *Notariusze publiczni w Wielkopolsce schyłku wieków średnich. Katalog admisji w Gnieźnie i w Poznaniu 1420–1500*, Poznań 1993, s. 13–14.

¹¹ GStAPK, XX Ha, OBA, sygn. 3440 = S. Szybkowski, *Kilka uwag o prozopografii i związkach rodzinnych najbliższych krewnych arcybiskupów gnieźnieńskich Mikołaja Trąby i Wojciecha Jastrzębca*, „Średniowiecze Polski i Powszechnie” 2013, t. 5(9), s. 128–129 (Aneks 2).

¹² S. Szybkowski, *Elita ziemi dobrzyńskiej na przełomie XIV i XV wieku. Między zakonem krzyżackim a Królestwem Polskim*, „Średniowiecze Polski i Powszechnie” 2011, t. 3(7), s. 115–116; idem, *Kilka uwag o prozopografii...*, s. 121–124.

¹³ A. Szweđa, op. cit., s. 328, nr 32.

ze Stawu. Źródło to poza interesującą nas tematyką wyśmienicie ukazuje meandry ówczesnej komunikacji. Otóż oficjał kamieński w piśmie skierowanym do zwierzchnika zakonu informuje go, że w połowie przedpołudnia (*hora tertiarum*) przybyli do niego niewymienieni z imienia pisarz Rusdorfa oraz sędzia ziemi tucholskiej z pytaniem, czy arcybiskup Wojciech Jastrzębiec przybędzie jutro (tzn. 5 listopada) na uprzednio umówione spotkanie z wielkim mistrzem. Maciejowic stwierdził, że nie jest mu to wiadome i gdy tylko czegoś się dowie, prześle Rusdorfowi odpowiedź¹⁴. Finalnie okazało się, że prymas nie przybył na spotkanie, ale w swoim imieniu przysłał trzech „większych prałatów” (*tres maiores dicte sue ecclesiae Gneznensis prelatos ad vestram magnificenciam suo nomine expedit*), którzy dotarli do Kamienia chwilę po zachodzie słońca (*qui hodie in Camen hora quasi completorii iam venerunt*), zaś samą epistołę Szymon napisał w nocy (*hora noctis*)¹⁵. Niestety owi posłowie Jastrzębca nie zostali wymienieni ani z imienia, ani z godności. Możemy jedynie domniemywać, że chodzi tu o osoby zajmujące którąś z siedmiu prałatur – prepozyta, dziekana, archidiakona, kantora, scholastyka, kustosza lub kanclerza – ówczesnej kapituły katedralnej w Gnieźnie; aczkolwiek termin *maiores* zdaje się nam sugerować jedynie te beneficja, które stoją najwyżej w hierarchii. Najprawdopodobniej byli to dziekan Wincenty z Marcinkowa (lub Jan z Czechła), kantor Jan z Brzostkowa oraz kanclerz Świętopelk z Zadusznik¹⁶. Z osobą Szymona ze Stawu związany jest jeszcze jeden dyplom wystawiony przez Wojciecha Jastrzębca (1 stycznia 1436 r.). Było to pełnomocnictwo, które dotyczyło odbioru od Krzyżaków

¹⁴ Wedle itinerarium wielki mistrz 4 XI 1425 r. przebywał w Tucholi. W związku z powyższym do ewentualnego spotkania „większych prałatów” z Rusdorffem doszło najprawdopodobniej w tej miejscowości. W grę wchodzić mogły również Chojnice oraz Człuchów, tym bardziej że w Człuchowie jego pobyt potwierdzony jest w dniach 6–7 XI. Zob. C.A. Lückerath, *Paul von Rusdorf. Hochmeister des Deutschen Ordens 1422–1441*, Quellen und Studien zur Geschichte des Deutschen Ordens, hrsg. von K. Wieser, Bd. 15, Bad Godesberg 1969, s. 213. Ł. Włodarski, *Kilka uwag...*

¹⁵ GSTAPK, XX HA, OBA, nr 4505; Ł. Włodarski, *Kilka uwag...*

¹⁶ W interesującym nas okresie beneficjum prepozyta dzierżył Mirosław z Brudzewa h. Nałęcz, ale przebywał on na stałe w Rzymie i nie uczestniczył w posiedzeniach kapituły gnieźnieńskiej (zob. M. Czyżak, *Kapituła katedralna w Gnieźnie w świetle metryki z lat 1408–1448*, Poznań 2003, s. 375–377). Nie wiemy, kto dokładnie był wówczas dziekanem gnieźnieńskim. Wincenty z Marcinkowa h. Nałęcz pełnił tę funkcję w latach 1412–1425, jednak zmarł po 4 VII 1425 r. (ibidem, s. 400–401), zaś jego następcą – Jan z Czechła h. Korab – objął dziekanie dopiero przed kwietniową kapitułą generalną w 1426 r. (ibidem, s. 336–337). Na czele archidiakonii stał z kolei bratanek biskupa poznańskiego Andrzeja Łaskarza i zarazem wikariusz generalny poznański Mikołaj Kicki h. Godziemba (ibidem, s. 367–368). Kantoria znajdowała się w posiadaniu Jana z Brzostkowa h. Zaremba (ibidem, s. 334–335), scholasterię zaś dzierżył Piotr z Wolbromia i Lwowa, który jednak w 1425 r. nie pojawił się na żadnym posiedzeniu kapituły (ibidem, s. 387–388). Kustodia należała w tym czasie do Stanisława Ciołka (syna Andrzeja, wojewody mazowieckiego), lecz ten nie uczestniczył w posiedzeniach kapituły gnieźnieńskiej (ibidem, s. 393). Ostatnią interesującą nas prałaturą była kancelaria, w której posiadanie wszedł Świętopelk z Zadusznik h. Leszczyce (ibidem, s. 397). Uwzględniając jednak nieobecności prałatów (prepozyta, archidiakona – który ze względu na pełnienie urzędu wikariusza generalnego przynajmniej hipotetycznie powinien rezydować w Poznaniu – scholastyka i kustosza), wypada nam stwierdzić, że na rozmowy z wielkim mistrzem najprawdopodobniej oddelegowani zostali dziekan, kantor i kanclerz. Por. Ł. Włodarski, *Kilka uwag...*

zaległych dziesięcin przysługujących prymasowi na mocy pokoju brzeskiego¹⁷. Nie wiemy, kiedy Szymon odebrał należności z rąk komtura toruńskiego Wincentego Wrespegera, zwierzchnika tamtejszej mennicy Mikołaja von Geilsdorfa (*de Galdorff*) oraz burmistrzów toruńskich Jana Huxera i Hermana Rusopa, ale musiało to nastąpić przed 23 kwietnia 1436 roku, gdyż wówczas w Gnieźnie prymas i jego kapituła wystawili stosowne pokwitowanie¹⁸. Szymon, syn Macieja ze Stawu (ziemia sieradzka), w latach 1404–1407 był pisarzem biskupa poznańskiego Wojciecha Jastrzębca. Następnie w 1414 roku został mianowany przez arcybiskupa gnieźnieńskiego Mikołaja Trąbę wikariuszem *in spiritualibus et temporalibus* w Kamieniu oraz tamtejszym oficjałem. Jego jurysdykcja obejmowała północną część archidiaconatu gnieźnieńskiego (w granicach Polski – ziemię nakielską, zaś po stronie władztwa zakonnego – okręgi człuchowski i tucholski). Ponadto obok urzędu wikariusza i oficjała kamieńskiego jako tamtejszy tenutariusz zarządzał kluczem dóbr arcybiskupich skupionych wokół Kamienia. Około 1418/1419 roku przebywał przy prymasie, będąc jego prokuratorem w sprawach prowadzonych przed sądami. Od 1419 do 1420 r. sprawował urząd kanclerza (podkanclerzego) Mikołaja Trąby. W 1423 roku arcybiskup Wojciech Jastrzębiec przywrócił go na urząd oficjała kamieńskiego. W latach 1425–1430 pełnił ponadto urząd tamtejszego wikariusza generalnego. W 1434 roku, z ramienia biskupa włocławskiego Władysława Oporowskiego, był wikariuszem *in spiritualibus* oraz oficjałem pomorskim, by w roku następnym wrócić do Kamienia na sprawowane uprzednio urzędy. 1 stycznia 1436 roku Wojciech Jastrzębiec, w myśl postanowień pokoju brzeskiego, wyznaczył Szymona na swojego prokuratora i posła w celu pobrania od Krzyżaków zaległych czynszów z ostatnich dwóch lat oraz dziesięcin ze wsi arcybiskupich na Pomorzu, zaś z nominacji prymasa Wincentego Kota został on oficjałem kaliskim (1439–1440). Posiadał również inne beneficja kościelne (m.in. kanonikat kaliski; kustodię, kanonikat oraz wikariat łączycycki; ponadto był plebanem w Chełmcach i Stawie)¹⁹. Do powyższych informacji warto również dodać, że Szymon 22 sierpnia 1422 roku był testatorem powołania na świadka oraz zaprzysiężenia podczas procesu toczącego się przed wysłannikiem papieskim Antonim Zeno z Mediolanu scholastyka łączycyckiego Wojciecha z Bielaw²⁰. Zmarł przed 10 lipca 1452 roku²¹.

Zachowały się również dwa dokumenty ukazujące działalność wysłanników arcybiskupich w Toruniu. 16 czerwca 1429 roku (w dokumencie nie podano miejsca jego

¹⁷ GStAPK, XX HA, Pergament Urkunden (dalej: PU), Schieblade 76, nr 16.

¹⁸ GStAPK, XX HA, PU, Schieblade 76, nr 12. Na uwagę zasługuje fakt, że w treści dokumentu czytamy o posłach komisarycznych (*per nuntios nostros comisarios*), ale wymieniony został jedynie Szymon.

¹⁹ A. Gąsiorowski, I. Skierska, *Szymon ze Stawu* [w:] *Polski Słownik Biograficzny* (dalej: PSB), t. 50/2, z. 205, Warszawa–Kraków 2015, s. 282–284; Ł. Włodarski, *Kilka uwag...*

²⁰ *Lites ac res gestae inter Polonos Ordinemque Cruciferorum. Sprawy i spory pomiędzy Polakami a Zakonem Krzyżackim. Akta postępowania przed wysłannikiem papieskim Antonim Zeno z Mediolanu w latach 1422–1423*, wyd. S. Józwiak, A. Szweđa, S. Szybkowski, red. A. Szweđa, Toruń 2015, s. 179 (*Presentibus [...] Symone de Stawi altaria in Gneznensi ecclesia*). Por. Ł. Włodarski, *Kilka uwag...*

²¹ A. Gąsiorowski, I. Skierska, *Szymon ze Stawu*, s. 284; Ł. Włodarski, *Kilka uwag...*

wystawienia, jednak najprawdopodobniej chodzi o Toruń) niejaki Mikołaj, pleban w Pieraniu koło Kruszwicy, wystawił kwit poświadczający odbiór pieniędzy należących do arcybiskupa Wojciecha Jastrzębca, które znajdowały się w rękach burmistrza i rady miasta Torunia²². Nie wiemy, kiedy i w jakim celu suma ta została zdeponowana u rajców toruńskich, ale z treści dokumentu wynika, że dokonali tego w nieokreślonej bliżej przeszłości wspomniany wyżej Mikołaj wraz z kanonikiem kaliskim i zarazem oficjałem kamieńskim Szymonem ze Stawu²³. Niestety Mikołaj pozostaje dla nas skądinąd nieznanym. Na 20 marca 1455 roku w Żninie datowana jest z kolei *litera credencia* zaadresowana do burmistrza i rady miasta Torunia. Jej wystawcą był prymas Jan ze Sprowy, natomiast okazicielem jego domownik, niejaki Piotr z Mniszkowa (*nobilis Petrus de Mischcowo, familiaris noster*). Z treści listu niestety nie dowiadujemy się, co stanowiło przedmiot podejmowanych rozmów²⁴. Dodajmy, że Mniszkowski – również jako dworzanin – występuje u boku arcybiskupa 31 stycznia 1461 roku w Skierniewicach²⁵. Niestety pozostaje on dla nas osobą anonimową. Możemy tylko stwierdzić, że należał do ludzi szlachetnie urodzonych, i pokusić się o próbę identyfikacji jego dziedzictwa, które może być tożsame z Mniszkowem położonym pomiędzy Piotrkowem a Opoczmem, a więc na pograniczu ziemi sieradzkiej i Małopolski.

Ostatnią interesującą nas kredytywą jest list arcybiskupa Jana Gruszczyńskiego wystawiony dla jego brata ciotecznego, chorążego inowrocławskiego Macieja ze Służewa (*strenuus et generosus dominus Mathias de Sluzewo vexillifer Iuniwladislawiensis frater noster dilectus*), upoważniający go do pertraktacji, w bliżej nieznanym sprawie, z burmistrzami i rajcami Gdańska²⁶. Kredencja została wyekspediowana 19 lutego 1472 roku z Iwanowic. Osoba Macieja Służewskiego h. Sulima jest doskonale opisana w literaturze przedmiotu. Pierwsza sprawowana przez niego godność ziemską to urząd chorążego inowrocławskiego, na którym poświadczony był od 9 grudnia 1466 do 8 czerwca 1474 roku. Potem został kasztelam kruszwickim (1475–1480). Następnie zdobywał coraz to wyższe godności ziemskie: kasztelanę brzeską (1481–1491), pałacę inowrocławską (1491–1494) i brzeską (1494–1496), a wreszcie urząd wojewody łęczyckiego, na który awansował po 20 kwietnia 1496 roku. Ponadto 17 maja 1498 roku król Jan Olbracht mianował go starostą malborskim.

²² *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. XI, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jasiński, T. Jurek, I. Skierska, Poznań 1999, nr 1990.

²³ *Ego Nicolaus plebanus in Pyrane recognosco presencium per tenorem, quod pecunias reverendissimi domini ac domini Adalberti Gneznensis archiepiscopi et primatis, quas ego unacum domino Symone canonico Kalisiensi et officiali in Kamen dedi ad fideles manus providorum virorum proconsulis et consulum Thoruniensium reservandas*. Zob. *ibidem*.

²⁴ Archiwum Państwowe w Toruniu, Katalog I, sygn. 1628, publikacja: Anek 2.

²⁵ Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie, ACap., B 6, k. 59v–60; Z. Wilk-Woś, *Późnośredniowieczna kancelaria arcybiskupów gnieźnieńskich...*, s. 188.

²⁶ Archiwum Państwowe w Gdańsku (dalej: APG), 300D6, sygn. 75 = S. Szybkowski, *O kilku koligacjach Oporowskich herbu Sulima* [w:] *Krzyżacy, szpitalnicy, kondotierzy*, Studia z Dziejów Średniowiecza, nr 12, Malbork 2006, s. 316–317; Ł. Włodarski, *Listy biskupa włocławskiego i arcybiskupa gnieźnieńskiego Jana Gruszczyńskiego do rady miasta Gdańska*, „Średniowiecze Polski i Powszechnie” 2017, t. 9(13), s. 158.

Zmarł przed 3 października 1501 roku²⁷. Należy również wspomnieć, czemu Służewski nazywany jest „bratem” arcybiskupa – wszak Gruszczyński pieczętował się herbem Poraj, zaś Maciej – Sulimą. Według Sobiesława Szybkowskiego Maciej ze Służewa był synem wojewody inowrocławskiego Bogusława Oporowskiego i jego drugiej żony Małgorzaty (córką kasztelana rozpierskiego Zawiszy z Gruszczyca oraz Drogochny; Małgorzata była zatem ciotką Jana Gruszczyńskiego), co prowadzi do konkluzji, iż Maciej to brat cioteczny prymasa. Prawdopodobne jest również to, że dzięki protekcji metropolity Maciej i jego brat Bogusław uzyskali wysokie urzędy ziemskie²⁸.

Większość omówionych tu kredytyw nie precyzuje tematu rozmów podejmowanych przez arcybiskupich wysłanników. Należy jednak wykluczyć sprawy dotyczące osób udających się do Prus. Domniemanie to opiera się na zachowanych listach, w których metropolici wstawiali się za swoimi poddanymi. Tytułem przykładu: 5 września 1436 roku w Gnieźnie nowo wybrany prymas Wincenty Kot w liście adresowanym do wielkiego mistrza Pawła von Rusdorfa prosi, ażeby zwierzchnik zakonu wejrzał łaskawie na okaziciela niniejszego pisma – arcybiskupiego domownika (*familiaris*) Jerzego, syna mieszczanina gdańskiego Jana Mekelfelda (*clienticulum [...] iuvenem Georgium prefati Johannis Mekelfeld natum praesencium exhibitorem, familiarem nostrum*), który to udał się „w swoich sprawach” do wielkiego mistrza, wyjaśniając przy tym metropolicie, że jego ojciec zapisał mu należności, jakie winni mu są dłużnicy z Anglii. W związku z tym Jerzy prosi wielkiego mistrza o wsparcie, gdyż bez jego pomocy owe długi nie mogą być spłacone²⁹. W sprawie tegoż samego Jerzego Wincenty Kot przyczynia się również w epistole datowanej w Chruślinie koło Łowicza 29 czerwca 1445 roku, skierowanej do burmistrza, rady oraz całej wspólnoty miejskiej Gdańska. Hierarcha prosi w niej o szybkie wymierzenie sprawiedliwości swemu słudze Jerzemu z Gdańska (*providus Georgius de civitate Gdanczensi servitor noster grate dilectus*). Miał on od kilku lat pretensje wobec niektórych kupców, ponieważ udali się oni do portu bez uregulowania swych należności³⁰. Z kancelarii Wincentego Kota został wysłany jeszcze jeden list do burmistrza i rady miasta Gdańska (Turek, 30 sierpnia 1441 r.). Arcybiskup prosił w nim, aby rajcy wydali jego poddanemu Andrzejowi *de Brampcowo*, okazicielowi pisma, rzeczy pozostawione przez jego brata Pawła zmarłego w Gdańsku³¹. Sam Andrzej, jak i miejscowość, z której pochodził, pozostają dla nas nieodgadnione. Tak więc powyższe przykłady, aczkolwiek związane jedynie z osobą prymasa Wincentego Kota,

²⁷ J. Bieniak, *Służewski Maciej h. Sulima*, PSB, t. 39, Warszawa–Kraków 1999–2000, s. 167–168; *Urządnicy kujawscy i dobrzyńscy XII–XV wieku. Spisy*, oprac. J. Bieniak, S. Szybkowski, Kórnik 2014, s. 197, nr 111; s. 212, nr 207; s. 183, nr 16; s. 210, nr 189; s. 193, nr 89; *Urządnicy łęczyccy, sieradzcy i wieluńscy XIII–XV wieku. Spisy*, oprac. J. Bieniak, Wrocław 1985, s. 83, nr 374; Ł. Włodarski, *Listy biskupa...*, s. 158.

²⁸ S. Szybkowski, *O kilku koligacjach...*, s. 299–304; Ł. Włodarski, *Listy biskupa...*, s. 158.

²⁹ GStAPK, XX Ha, OBA, sygn. 7366.

³⁰ APG, 300D6, sygn. 32.

³¹ APG, 300D6, sygn. 25.

mogą utwierdzać nas w przekonaniu, że w przypadku listów polecających arcybiskup wprost wskazywał, co było powodem „wsparcia” udzielanego poddanym.

Należy również pamiętać, że prymasi nie tylko wyprawiali swoje poselstwa oraz dawali listy polecające swoim poddanym, ale również przyjmowali obcych posłów. Reminiscencją tego typu działalności najwyższych hierarchów kościelnych w Polsce jest chociażby list Władysława Oporowskiego, datowany 11 listopada 1452 roku w Uniejowie, w którym arcybiskup tłumaczy się, że ze względu na zły stan zdrowia nie może teraz udzielić odpowiedzi na pytania zadane przez posła pruskiego – Mikołaja (Niclosa) Weterheyma, doktora dekretów – gdyż prezentowały one *grandem materiam*, ale obiecuje ustosunkować się do nich, jak tylko pozwoli mu na to zdrowie³². O innym poselstwie wysyłanym do arcybiskupa gnieźnieńskiego, tym razem Wincentego Kota, informuje nas pismo arcybiskupiego marszałka dworu i zarazem tenutariusza kamieńskiego Wincentego z Bieganowa. Udzielił on pisemnej odpowiedzi krzyżackiemu wysłannikowi, który w poszukiwaniu metropolity przybył aż na sejm w Piotrkowie. Należy nadmienić, że pod pismem Bieganowskiego znajduje się krótka informacja od Wincentego Kota dotycząca sprawy Michała Gołanieckiego mającego działać na szkodę zakonu, a więc w kwestii będącej głównym celem interwencji wielkiego mistrza³³.

Reasumując, wypada stwierdzić, że znanych jest nam tylko dziewięć przekazów źródłowych traktujących o poselstwach poczynionych przez wysłanników arcybiskupów gnieźnieńskich do Prus w XV stuleciu. Gros z nich (aż siedem) dotyczy pontyfikatów Mikołaja Trąby oraz Wojciecha Jastrzębca, a dokładniej lat 1419–1436, jedynie dwa odnoszą się do drugiej połowy XV wieku. Wiąże się to zapewne z postanowieniami tak zwanego drugiego pokoju toruńskiego z 1466 roku, na mocy którego Prusy Królewskie przeszły pod panowanie Korony. Poszczególni metropolici wysyłali w poselstwach członków swoich rodzin (Mikołaj z Baruchowa i Tłuchowa, Maciej ze Służewa), dworzan (Piotr z Mniszkowa), podległych im urzędników kościelnych i gospodarczych (oficjałowie kamieńscy Bernard i Szymon ze Stawu, tenutariusz uniejowski Franciszek z Sąspowa) czy duchownych świeckich archidiecezji gnieźnieńskiej (prałaci kapituły katedralnej w Gnieźnie, kanonik łęczycki Adam z Drzewców, Mikołaj, pleban w Pieranie). W większości przypadków nie sposób wskazać klucza doboru konkretnych osób do załatwienia poszczególnych spraw. Wyjątkiem są oficjałowie kamieńscy, których misje dotyczyły zatargów w dobrach arcybiskupich na granicy polsko-krzyżackiej (Bernard) oraz spraw finansowych (Szymon ze Stawu). Podkomorzy dobrzyński Mikołaj został z kolei oddelegowany przez Trąbę do spraw natury państwowej. Zapewne poza koligacjami rodzinnymi duży wpływ na wybór Mikołaja miało jego doświadczenie dyplomatyczne. Musimy jednak zastrzec, że niestety spora część zachowanych kredytyw nie precyzowała tematu spraw poruszanych przez poselstwa. W świetle prezentowanego materiału źródłowego pod względem liczby pełnionych misji zdecydowanie wyróżnia się Szymon Maciejowicz ze Stawu, co może świadczyć o jego wysokiej pozycji w otoczeniu arcybiskupim.

³² GStAPK, XX HA, OBA, sygn. 11628.

³³ GStAPK, XX HA, OBA, sygn. 8875; A. Szwe da, op. cit., s. 47 (tu również szerzej o bardzo dobrych stosunkach łączących Wincentego Kota z Krzyżakami).

ANEKS 1

Grzegorzewo, 17 I 1421 r.

Kredytywa Mikołaja [Trąby], arcybiskupa gnieźnieńskiego i prymasa, dla Franciszka z Sąspowa, rządcy dóbr arcybiskupich w Uniejowie, oraz kanonika łączyckiego Adama z Drzewców.

Or. *Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz Berlin – Dahlem, Ordensbriefarchiv, sygn. 3363. Papier 310 x 214 mm. Pieczęć arcybiskupa gnieźnieńskiego Mikołaja Trąby wyciśnięta pod tekstem, wosk przez papier, o średnicy ok. 40 mm. W polu pieczęci biskup odziany w szaty pontyfikalne, zasiadający na gotyckim, skrzyniowym faldistorium, z prawicą wzniesioną w geście benedykcji, w lewicy trzymający pastorał. Nad postacią rozbudowany gotycki baldachim. Poniżej tronu tarcza, na której widnieje męska głowa zwrócona w lewo. Legenda zapisana minuskułą w brzmieniu: S nicolai dei gra(aci)a / archiep(iscop)i gnesnens(is). Na zewnątrz pola pieczęci podwójna otoczka perelkowa. Opis pieczęci por. P. Pokora, Herby arcybiskupa Mikołaja Trąby [w:] Mikołaj Trąba – mąż stanu i prymas Polski, red. F. Kiryk, Kraków 2009, s. 160–161 (publikacja: fot. 6).*

Uw. *Tekst dokumentu wydany zgodnie z zasadami zawartymi w instrukcji wydawniczej Adama Wolffa dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI w.*

Magnifico et venerabili domino Michaeli Cochmeister magistro generali ordinis Beate | Marie Theutunicorum de Prussia¹ Nicolaus Dei gracia sancte ecclesie Gneznen-sis archiepiscopus et primas² salutem et sinceram in Domino caritatem. Mittimus ad dominacionem vestram nobiles et honorabiles viros, dominos Franczkonem de Sanspowo capitaneum Vneyouiensem³ et Adam de Drzewcze canonicum Lanciciens-em⁴ presencium ostensores, nobis sincere dilectos, nostris intencionibus e[idem] v[est]re a[m]icicie per eos vocetemus ex parte nostri referendis, quibus petimus audienciam benignam dare et in referendis huiusmodi fidem creditivam adhibere dignemini pro hac vice. Datum in Grzegorzowo⁵ decima septima die mensis Januarii anno Domini millesimo quadringentesimo vigesimo primo, nostro sigillo presentibus subimpresso.

¹ Michał Küchmeister – wielki mistrz zakonu krzyżackiego w Prusach w latach 1414–1422, zm. 1423. Por. W. Nöbel, Michael Küchmeister. Hochmeister des Deutschen Ordens 1414–1422, *Quellen und Studien zur Geschichte des Deutschen Ordens*, Bd. 5, Bad Godesberg 1969.

² Mikołaj Trąba – notariusz w kancelarii królewskiej, następnie podkanclerzy koronny (1403–1412), arcybiskup halicki (1410–1412), arcybiskup gnieźnieński (1412–1422), prymas Polski od 1417 r., zm. 1422. Zob. S.M. Kuczyński, Mikołaj Trąba (ok. 1358–1422), *PSB*, t. 21, Wrocław 1976, s. 97–99.

³ Franciszek z Sąspowa – tenutariusz uniejowski. Por. tekst główny.

⁴ Adam z Drzewców h. Ogon – kanonik łączycki. Por. tekst główny.

⁵ Grzegorzewo – wieś w woj. wielkopolskim, w pow. kolskim, gmina loco.

ANEKS 2

Żnin, 20 III 1455 r

Kredytywa Jana [Sprowskiego], arcybiskupa gnieźnieńskiego i prymasa, dla Piotra z Mniszkowa, domownika arcybiskupiego.

Or. *Archiwum Państwowe w Toruniu, Katalog I, sygn. 1628. Papier 218 × 209 mm. Pieczęć arcybiskupa gnieźnieńskiego Jana Sprowskiego wyciśnięta pod tekstem (brak kustodium), w wosku koloru czerwonego, o średnicy ok. 36 mm. W polu pieczęci półpostać arcybiskupa w szatach pontyfikalnych z prawicą podniesioną w geście błogosławieństwa, w lewicy zaś dzierży krzyż. Na dole, pod półpostacią, tarcza z herbem Odrowąż. Całość przedstawienia ujęta w czteroliść. Legenda zapisana minuskułą w brzmieniu: S johanneis dei gr(ati)a / archiep(iscop)i gnesnen(sis). Opis pieczęci por. Z. Wilk-Woś, Późnośredniowieczna kancelaria, s. 149 (tam starsza literatura przedmiotu i podobizna pieczęci).*

Uw. *Tekst dokumentu wydany zgodnie z zasadami zawartymi w instrukcji wydawniczej Adama Wolffa dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI w.*

Famosis et cirumspectis viris dominis .. proconsuli et | consulibus civitatis Thorunensis¹ amicis carissimis Johannes Dei gracia sancte ecclesie Gneznensis archiepiscopus et primas² amicitiam et augmentum omnis boni. Famosi et cirumspecti domini, amici nostri carissimi. Dirigimus ad amicitia vestras nobilem Petrum de Mischcowo³ familiarem nostrum presencium exhibitorem de intencionibus nostris plene informatum e[isdem] v[estris] a[micicis] referendis. Rogamus igitur amicitias vestras velitis eidem in dicendis huiusmodi, que hac vice nostri parte retulerit, plenam credencie fidem adhibere tamquam cum amicitis vestris propria loqueremur in persona. Datum in Zneyna⁴ feria quinta proxima post dominicam Letare, anno millesimo quadringentesimo quinquagesimo quinto.

¹ Toruń – miasto w woj. kujawsko-pomorskim, pow. loco, gmina loco.

² Jan ze Sprowy h. Odrowąż – kanonik poznański (1449), sekretarz królewski (1450), proboszcz w Sandomierzu (1451), arcybiskup gnieźnieński i prymas Polski w latach 1453–1464, zm. 1464. Zob. K. Górski, Jan ze Sprowy (zm. 1464), *PSB*, t. 10, Wrocław 1962–1964, s. 479.

³ Piotr z Mniszkowa – domownik arcybiskupa gnieźnieńskiego Jana ze Sprowy. Por. tekst główny.

⁴ Żnin – miasto w woj. kujawsko-pomorskim, pow. loco, gmina loco.

BIBLIOGRAFIA

Źródła rękopiśmienne

- Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie, ACap., B 6, k. 59v–60.
Archiwum Państwowe w Gdańsku, 300D6, sygn. 25, 32, 75.
Archiwum Państwowe w Toruniu, Katalog I, sygn. 1628.
Geheimes Staatsarchiv Preußisches Kulturbesitz Berlin–Dahlem, XX Hauptabteilug
Ordensbriefarchiv, sygn. 2009, 2032, 3363, 3440, 4505, 7366, 11628;
Pergament Urkunden, Schieblade 76, nr 12, 16.

Źródła drukowane

- Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. VIII, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jasiński, Warszawa–Poznań 1989.
Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski, t. XI, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jasiński, T. Jurek, I. Skierska, Poznań 1999.
Lites ac res gestae inter Polonos Ordinemque Cruciferorum. Sprawy i spory pomiędzy Polakami a Zakonem Krzyżackim. Akta postępowania przed wysłannikiem papieskim Antonim Zeno z Mediolanu w latach 1422–1423, wyd. S. Józwiak, A. Szweda, S. Szybkowski, red. A. Szweda, Toruń 2015.
Zbiór dokumentów małopolskich, cz. V: *Dokumenty z lat 1401–1440*, wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970.

Opracowania

- Bieniak J., *Służewski Maciej h. Sulima* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 39, Warszawa–Kraków 1999–2000, s. 167–168.
Czyżak M., *Kapituła katedralna w Gnieźnie w świetle metryki z lat 1408–1448*, Poznań 2003.
Gąsiorowski A., *Arcybiskupi gnieźnieńscy w Polsce pierwszych Jagiellonów*, „Roczniki Historyczne” 1993, R. 59, s. 93–109.
Gąsiorowski A., *Notariusze publiczni w Wielkopolsce schyłku wieków średnich. Katalog admisji w Gnieźnie i w Poznaniu 1420–1500*, Poznań 1993.
Gąsiorowski A., Skierska I., *Początki oficjalatu kamińskiego archidiecezji gnieźnieńskiej (wiek XIV–XV)*, „Kwartalnik Historyczny” 1996, R. 103, s. 3–22.
Gąsiorowski A., Skierska I., *Szymon ze Stawu* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 50/2, z. 205, Warszawa–Kraków 2015, s. 282–284.
Górski K., *Jan ze Sprowy (zm. 1464)* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 10, Wrocław 1962–1964, s. 479.
Hain S., *Wincenty Kot. Prymas Polski 1436–1448*, Poznań 1948.
Korytkowski J., *Arcybiskupi gnieźnieńscy. Prymasowie i metropolici polscy od roku 1000 aż do roku 1821 czyli do połączenia arcybiskupstwa gnieźnieńskiego z poznańskim*, t. 1–5, Poznań 1888–1892.

- Kowalska-Pietrzak A., *Pralaci i kanonicy kapituły łęczyckiej do schyłku XV wieku*, Łódź 2004.
- Kuczyński S.M., *Mikołaj Trąba (ok. 1358–1422)* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 21, Wrocław 1976, s. 97–99.
- Lichończak-Nurek G., *Wojciech Jastrzębiec. Arcybiskup i mąż stanu (ok. 1362–1436)*, Kraków 1996.
- Lückerath C.A., *Paul von Rusdorf. Hochmeister des Deutschen Ordens 1422–1441*, Quellen und Studien zur Geschichte des Deutschen Ordens, hrsg. von K. Wieser, Bd. 15, Bad Godesberg 1969.
- Nöbel W., *Michael Küchmeister. Hochmeister des Deutschen Ordens 1414–1422*, Quellen und Studien zur Geschichte des Deutschen Ordens, Bd. 5, Bad Godesberg 1969.
- Nowak Z.H., *Międzynarodowe procesy polubowne jako narzędzie polityki Zygmunta Luksemburskiego w północnej i środkowowschodniej Europie (1412–1424)*, Toruń 1981.
- Pokora P., *Herby arcybiskupa Mikołaja Trąby* [w:] *Mikołaj Trąba – mąż stanu i prymas Polski*, red. F. Kiryk, Kraków 2009, s. 151–169.
- Polak A., *Dyplomatyka Kościoła polskiego okresu średniowiecza. Formularz dokumentów arcybiskupów gnieźnieńskich do 1381 roku*, Opole 2014.
- Sperka J., *Szafrancowie herbu Stary Koń. Z dziejów kariery i awansu w późnośredniowiecznej Polsce*, Katowice 2001.
- Szweda A., *Organizacja i technika dyplomacji polskiej w stosunkach z Zakonem Krzyżackim w Prusach w latach 1386–1454*, Toruń 2009.
- Szybkowski S., *Elita ziemi dobrzyńskiej na przełomie XIV i XV wieku. Między zakonem krzyżackim a Królestwem Polskim*, „Średniowiecze Polski i Powszechnie” 2011, t. 3(7), s. 87–119.
- Szybkowski S., *Kilka uwag o prozopografii i związkach rodzinnych najbliższych krewnych arcybiskupów gnieźnieńskich Mikołaja Trąby i Wojciecha Jastrzębca*, „Średniowiecze Polskie i Powszechnie” 2013, t. 5(9), s. 106–132.
- Szybkowski S., *O kilku koligacjach Oporowskich herbu Sulima* [w:] *Krzyżacy, szpitalnicy, kondotierzy*, Studia z Dziejów Średniowiecza, nr 12, Malbork 2006, s. 283–318.
- Urzędnicy kujawscy i dobrzyńscy XII–XV wieku. Spisy*, oprac. J. Bieniak, S. Szybkowski, Kórnik 2014.
- Urzędnicy łęczyccy, sieradzcy i wieluńscy XIII–XV wieku. Spisy*, oprac. J. Bieniak, Wrocław 1985.
- Wiesiołowski J., *Episkopat polski w XV w. jako grupa społeczna* [w:] *Spoleczeństwo Polski średniowiecznej*, t. 4, red. S.K. Kuczyński, Warszawa 1990, s. 236–295.
- Wilk-Woś Z., *Późnośredniowieczna kancelaria arcybiskupów gnieźnieńskich (1437–1493)*, Łódź 2013.
- Wilk-Woś Z., *Władysław z Oporowa (ok. 1395–1453), podkanclerzy królewski, biskup wrocławski i arcybiskup gnieźnieński*, „Studia Claromontana” 2003, t. 21, s. 174–449.
- Włodarski Ł., *Dwór i najbliższe otoczenie arcybiskupa gnieźnieńskiego Jarosława Bogorii ze Skotnik (1342–1374)*, „Studia z Dziejów Średniowiecza” 2015, nr 19, s. 225–256.
- Włodarski Ł., *Kilka uwag o formularzu listów Szymona Maciejowica ze Stawu na przykładzie korespondencji oficjalia kamińskiego i pomorskiego z wielkimi mistrzami krzyżackimi w Prusach oraz radą miasta Gdańska*, Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne (w druku).
- Włodarski Ł., *Listy biskupa wrocławskiego i arcybiskupa gnieźnieńskiego Jana Gruszczyńskiego do rady miasta Gdańska*, „Średniowiecze Polski i Powszechnie” 2017, t. 9(13), s. 153–167.